

Отримано 21.11.2023р.
Голова спеціалізованої
вченої ради
ДФ 26.133.051
Д. філол. н. професор
Бровко О. О.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.051 у Київському
університеті імені Бориса Грінченка
докторові філологічних наук,
професорові, завідувачу кафедри
української літератури,
компаративістики і
грінченкознавства
Факультету української філології,
культури і мистецтва
БРОВКО Олені Олександрівні

Рецензія

БІТКІВСЬКОЇ Галини Володимирівни, доктора філологічних наук, доцента, завідувача кафедри світової літератури Факультету української філології, культури і мистецтва Київського університету імені Бориса Грінченка на дисертацію **Трофименко Анастасії Валентинівни** «Модифікації жанру горор в українській літературі», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 «Філологія»

1. Актуальність дисертації.

Горор-література, якій присвячена дисертація Трофименко Анастасії Валентинівни, належить до тих явищ, які стрімко розвиваються в сучасному українському культурному просторі, що спонукає до їхнього дослідження. Хоча один із науковців і зауважує: «...настільки анемічний у нашій літературі жанр горору, що його і злякатися поки нема як»¹, А. Трофименко фіксує у дисертації накопичення досить помітного корпусу текстів у цьому жанрі і зводить їх у цілісному дослідницькому просторі. Дослідниця зауважує: «Жанр горор в українській літературі наразі перебуває на стадії активного розвитку й самовизначення, окреслює перед дослідниками низку запитань, отже, проблема його вивчення є вельми актуальною» (с. 14 рукопису). Зокрема становить інтерес дослідження жанрової матриці горор-літератури та виокремлення її жанрових модифікацій у сучасній українській літературі, оскільки жанрові ознаки світової горор-літератури розвиваються у творах сучасних українських авторів. Дисертація Трофименко А.В.

¹ Семків Р. Уроки короля жаків. Як писати горор? К.: Pabulum, 2020. С. 9.

демонструє, що українській горор-літературі властиве розмаїття тематичних і жанрових різновидів. Висвітлена історія питання в дисертації показує, що проблема жанрових модифікацій української горор-літератури – суперечливе й багатоаспектне явище, дослідження якого є перспективним і необхідним. Отже, актуальність теми дисертації зумовлена необхідністю ґрунтовного дослідження жанрових особливостей горору, його сюжетних матриць і принципів моделювання художньої картини світу.

Підтвердженням актуальності дисертації Трофименко А.В. є її відповідність міжкафедральній науковій темі кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства і кафедри світової літератури «Типологія ідентичностей у художньому і критичному дискурсах» (державний реєстраційний номер 117U005200).

З огляду на вище сказане дисертація Трофименко Анастасії Валентинівни є актуальною і потрібною.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних).

Дисертація Трофименко Анастасії Валентинівни є першою спробою в українському літературознавстві комплексного наукового осмислення горору як особливого жанрово-стильового різновиду літератури жахів в історичному аспекті та в умовах сучасної культури; у ній проаналізовано жанрово-стильові елементи горору на прикладі малих, середніх і великих прозових форм; розкрито специфіку образної структури творів сучасної української літератури як репрезентантів горору; набуло подальшого розвитку дослідження принципів моделювання художнього світу в літературі горор.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.

У теоретичному плані дисертація Трофименко Анастасії Валентинівни вирізняється обґрунтуванням методології комплексного

дослідження жанрових модифікацій горору у світлі генерики, осмисленням ролі теорії жанру в сучасному літературному дискурсі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх можна системно застосовувати в подальшому дослідженні явища горору в українській літературі. Основні положення дисертації стануть підґрунтям у викладанні історико-літературних курсів, спецкурсів з теорії літератури та компаративістики, можуть бути використані при написанні магістерських робіт.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки і результати, які представлено в дисертації А. Трофименко, оцінюємо як теоретично і емпірично обґрунтовані. Вони базуються на використанні комплексної методології, що включає історико-літературний метод, типологічний метод, метод аналізу й порівняння, порівняльно-типологічний і герменевтичний методи, а також феноменологічний підхід з метою дослідження жанру горор у його текстуальній різноманітності та світовому культурному контексті. Загальні висновки в дисертації, на нашу думку, викладено лаконічно, однак достатньо для висвітлення ходу дослідження, поставлених завдань і результатів проведеної роботи.

Фактів, які б свідчили про недостовірність наведеної в дисертації інформації, не виявлено.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Визначені в дисертації завдання здобувачка виконала на достатньому науковому рівні. Вона сформулювала мету дослідження, для її досягнення визначила необхідні завдання та обрала доцільні методи. Представлений текст кваліфікаційної наукової праці демонструє, що Трофименко А.В. опанувала

методологією наукової діяльності, досить уміло застосовує її на практиці, а отже, *оволоділа необхідними для рівня доктора філософії компетенціями*. Водночас дисертантці іноді бракує послідовності і стилістичної вправності під час викладу власних аналітичних спостережень.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях.

Основні положення й результати дисертаційної праці висвітлено в 7 одноосібних публікаціях авторки, із яких 4 надруковані у фахових наукових виданнях України, 1 – у закордонному і ще 2 – в інших наукових виданнях. Здобувачка брала участь у всеукраїнських і міжнародних конференціях, виступаючи з доповідями, які корелюють із темою наукового дослідження і його результатами.

Усі публікації Трофименко Анастасії Валентинівни, фахова апробація під час виступів на наукових конференціях відбивають визначені автором ідеї, проаналізований матеріал і висновки.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Рецензована робота є самостійним завершеним дослідженням. Вона має належну структуру, яка зумовлена метою і завданнями дослідження. Дисертація містить вступ, три розділи основної частини, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел (426 позицій). У розділах роботи послідовно подано комплексний аналіз горор-літератури. У першому розділі дисертації – «Жанрові особливості літератури жахів. Горор в українській літературі: Витоки та особливості» – проаналізовано генетико-типологічну еволюцію світової літератури жахів і розвиток поетологічних особливостей жанру горор як окремого елемента системи жанрів літератури жахів та його українського інваріанта. Простежено процес становлення літератури жахів, літературознавчої теорії готичного роману й формування

його понятійно-категоріального апарату. Другий розділ «Жанрово-стильова специфіка горору. Принципи моделювання художнього світу у творах жанру горор» містить сім підрозділів, які б варто було б переструктурувати в меншу кількість, оскільки більшість підрозділів має 5-6 сторінок. У підрозділах проаналізовано й систематизовано основні поетологічні складники досліджуваних художніх творів. На матеріалі малих, середніх і великих літературних форм, які репрезентують жанр горор у зарубіжному та українському письменстві, визначено специфіку хронотопу як жанротвірного елемента, за допомогою якого моделюються поліваріативні зв'язки картини світу. Послідовність викладу дещо хаотична: дослідниця, аналізуючи сучасні українські твори, робить необґрунтовані екскурси до зарубіжних творів інших періодів («Франкенштейн» М. Шеллі, «Психо» Р.Блоха), наводить відомі факти про урбаністичний хронотоп в українській літературі (с. 124-125 рукопису), що ускладнює стрункість викладу. Вважаємо також недоречною у висновках до другого розділу тезу про обмежений локус у «Кентервільському привиді» О.Вайльда.

У третьому розділі дисертації – «Жанрово-стильові особливості системи персонажів у творах жанру горор» – досліджено специфіку образів персонажів, достатньо добре простежено особливості художньої репрезентації понять «герой-антигерой-трикстер», «персонаж-медіатор». У висновках узагальнено основні положення дослідження, зокрема, окреслено понятійно-категоріальний апарат, особливості поетики жанру горор; проаналізовано специфіку формування українського інваріанта жанру горор. Загальні висновки в дисертації А. Трофименко, на нашу думку, лаконічні, однак достатньо переконливі. Вони висвітлюють виконання поставлених завдань та результати проведеної роботи. Обсяг роботи і графічне оформлення загалом відповідають вимогам, встановленим освітньо-науковою програмою «Філологія». У тексті роботи подекуди бракує відповідних ком і крапок; у Списку використаних джерел трапляються хиби і обдруки в оформленні бібліографічного опису книги

одного автора (сс. 221-222, 229-232, 237, 240-245 рукопису), статті в періодичному виданні (с. 240, 244 рукопису).

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Висловлені в дисертації положення та ідеї є самостійними і оригінальними. Аналіз тексту дисертації надає підстави констатувати *дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності* в повному обсязі.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

У цілому слід відзначити достатній науковий рівень дисертації в наслідок проведеного дослідження та аргументованість результатів. Проте окремі положення дисертації спонукають до дискусії, а деякі аспекти потребують уточнення або пояснення.

9.1. Сформульована мета в дисертації передбачає «визначити жанрово-стильову своєрідність творів горору та обґрунтувати їх жанрову класифікацію в національній літературній традиції з урахуванням світового контексту» (с. 15 рукопису). Хотілося б почути під час публічного захисту аргументацію обґрунтування жанрової класифікації творів горору у стислій формі. Які власне модифікації жанру горор в українській літературі дослідниця вважає найпродуктивнішими?

• 9.2. На с. 212 дослідниця пише: «Найбільше значення в дослідженні персонажа-антагоніста в жанрі горор має його портретна характеристика, закріплена за ним атрибуція, яка, слідуючи жанровій пам'яті, нарощує нові значення, формуючи для читача поле “ефекту очікуваного”. Також важливим є його природа, яка напряду регулюватиме його функціональну сферу реалізації в тексті». Хотілося б почути аргументи, чому портрет? Хіба він викликає найбільший страх?

9.3. У роботі використовуються терміни з англійської мови – «art horror», саспенс (suspense), кліффхенгер (cliffhanger або cliffhanger ending), макгафін. Вважаємо, що спроба запропонувати їхні українські відповідники уяскравила б національну специфіку жанру горор.

9.4. З-поміж вагомих новаторських результатів дисертації варто назвати дослідження системи персонажів у горор-літературі. Однак у запропонованій класифікації є позиції, що потребують детальнішого пояснення, наприклад, три іпостасі протагоніста і розгалужена типологізація антагоністів. Якщо немає підстав врівноважити класифікацію кількісно, то пропонуємо подати обґрунтування принципово більшої кількості типів персонажів.

9.5. Відзначаючи великий список використаних джерел, зауважуємо, що в ньому відсутні художні твори й праці про письменство Стівена Кінга, знакового автора для горор-літератури. Якщо дослідниця аналізує роздуми про природу жаху Енн Редкліфф, Говарда Лавкрафта, то й міркування сучасного успішного автора також доцільно врахувати.

Висловлюючи коментарі та пропозиції, сподіваємося на конструктивну дискусію, адже вважаємо, що кожен дослідник має право на захист та аргументацію власних ідей і проведеного дослідження.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

За своїм фаховим спрямуванням, науковою новизною і практичним значенням дисертація Трофименко А.В. відповідає спеціальності 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Зазначені вище зауваження мають дискусійний характер і не впливають на загалом позитивне враження від дисертації, не применшують теоретичного і практичного значення роботи та не знижують загальної позитивної оцінки. Дисертація Трофименко А.В. в цілому відповідає вимогам МОН України до наукових праць дослідницького жанру. Дисертація «*Модифікації жанру горор в українській літературі*» є завершеною науковою працею, у якій її авторкою, **Трофименко Анастасією Валентинівною**, отримані нові науково обґрунтовані результати.

Дисертація відповідає вимогам п.6-9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за №155/30023, а її авторка **Трофименко Анастасія Валентинівна** заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія.

Рецензент:

завідувач кафедри світової літератури
Факультету української філології,
культури і мистецтва
• Київського університету
імені Бориса Грінченка,
доктор філологічних наук,
доцент

Галина БІТКІВСЬКА

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554
ВЛАСНОРУЧНИЙ ПІДПИС
Г. Бітківської
(ПІБ)
Мод. ВЛ
Н. Трофименко